

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Qashqadaryo viloyati Qarshi tuman

16-DMTT tarbiyachisi

Hamrayeva Sevara Salimovna

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. Mustaqil fikrlashning mazmuni, uning shaxs rivojida ahamiyati hamda tarbiyachilar qo'llashi mumkin bo'lgan pedagogik va psixologik metodlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: mustaqil fikrlash, kreativlik, mantiqiy tafakkur, maktabgacha yosh, pedagogik metodlar.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida asosiy maqsad – yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor va ijtimoiy faol shaxs qilib tarbiyalashdir. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim davri bolaning tafakkuri shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli bolalarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini erta yoshdanoq rivojlantirish zarur.

Asosiy qism

1. Mustaqil fikrlashning mazmuni va ahamiyati

Psixolog L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, “bola tafakkurining rivojlanishi uning faoliyat jarayonida erkin harakat qilishi bilan bog'liq” (Vygotskiy, 1991). Mustaqil fikrlash bolaning:

tanlov qilish;

o'z fikrini asoslash;

ijodiy yondashish kabi ko'nikmalarida namoyon bo'ladi.

2. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar

Savol-javob metodi – tarbiyachi bolaning har qanday javobini qabul qiladi va unga rag'bat beradi. Shu orqali bola o'z fikrini erkin bayon qilishga o'rganadi.

Muammoli vaziyat yaratish – bolaga oddiy muammoli topshiriq berilib, uni mustaqil yechishga undash. Masalan, “Agar yomg'ir yog'sa, bog'chaga qanday yetib olamiz?” kabi savollar.

Rol o'yinlari – bola turli vaziyatlarda qahramon rolida o'z qarorlarini qabul qiladi. Bu ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Ijodiy topshiriqlar – rasm chizish, qurilish kublaridan turli shakllar yasash orqali bolaning tasavvur va tafakkuri kengayadi.

3. Mustaqil fikrlash va ijodkorlikning o'zaro bog'liqligi

Shveytsariyalik psixolog J. Piagetning fikriga ko'ra, "bola o'z tajribasi asosida dunyoni kashf qiladi, bu jarayonda u mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi" (Piaget, 1962).

Mahalliy olim O. Hasanboyeva esa shunday deydi: "maktabgacha yoshda bolalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish ularning kelgusida o'quv faoliyatiga tez moslashuvini ta'minlaydi" (Hasanboyeva, 2020).

4. Mustaqil fikrlashni shakllantirishda oilaning o'rni

Ota-onalar bolaga savollar berishi, uning har bir javobini qadrlashi va erkin fikrlashga imkon yaratishi lozim. Uyda turli o'yinlar, suhbatlar va muhokamalar orqali mustaqil fikrlash qo'llab-quvvatlanadi.

5. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishning psixologik asoslari

Psixolog olimlar fikricha, mustaqil fikrlash bolaning hissiy, irodaviy va intellektual rivoji bilan bevosita bog'liqdir. Masalan:

A. Karimova (2021) ta'kidlaganidek, "bola mustaqil fikrlashga undalganda uning shaxsiy qadr-qimmati oshadi, o'z fikrini himoya qilishga o'rganadi".

Vygotskiy (1991)ning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, bola kattalar va tengdoshlari yordamida mustaqil fikrlashni o'rganadi, keyinchalik esa bu ko'nikma ichki ehtiyojga aylanadi.

6. Mustaqil fikrlashni shakllantirishda interfaol metodlarning roli

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar qo'llanilmoqda:

STEAM yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) – bolalarda mantiqiy tafakkur, ijodkorlik va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini shakllantiradi. Masalan, qurilish kublaridan ko'prik yasash topshirig'i bolaning muhandislik va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Montessori metodikasi – "Menga o'zim qilishimga yordam ber" tamoyiliga asoslanib, bolalarda mustaqil qaror qabul qilish, o'z xatolarini tuzatish va erkin tajriba qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

TRIZ texnologiyasi (Ijodiy muammolarni yechish nazariyasi) – bolalarda noodatiy, ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, "Agar quyosh tunda chiqsa nima bo'lardi?" kabi topshiriqlar bolani turlicha yechim izlashga undaydi.

7. Mustaqil fikrlashning ijtimoiy ahamiyati

O'z fikrini erkin bayon qiladigan, muammoni mustaqil hal eta oladigan bola kelgusida:

ijtimoiy faol shaxsga aylanadi;

innovatsion fikrlar yaratishga qodir bo'ladi.

Shveytsariyalik pedagog J. Piaget fikricha, "bola o'zi kashf qilgan narsasini boshqalarning tayyor bilimidan ko'ra mustahkamroq o'zlashtiradi" (Piaget, 1962). Bu fikr mustaqil fikrlashning o'quv jarayonidagi beqiyos ahamiyatini ko'rsatadi.

8. Tarbiyachi va ota-onaning vazifalari

Bolaga erkin savollar berish va uning fikrini qadrlash.

Har qanday ijodiy javobni ragʻbatlolaning mustaqil qarorlariga toʻsqinlik qilmaslik, lekin toʻgʻri yoʻl koʻrsatish.

Birgalikdagi suhbat, oʻyin, tajriba orqali bolaga fikrlash imkoniyatini berish.

9. Tajribadan misol

Bogʻchada oʻtkazilgan mashgʻulotda bolalarga “Agar bizning hovlimizda daraxtlar gaplasha oladigan boʻlsa, ular nimalar derdi?” degan savol berildi. Bolalar turlicha javoblar berdilar: biri daraxt meva soʻrashini aytdi, boshqasi daraxt qushlar haqida gapirishi mumkinligini taʼkidladi. Bu mashq bolalarning tasavvurini boyitibgina qolmay, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantirdi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish – kelajak jamiyati uchun ijodkor, tashabbuskor, erkin qaror qabul qila oladigan shaxsni shakllantirishning poydevoridir. Pedagog va ota-onalarning hamkorligi, innovatsion metodlar va xalq pedagogikasiga asoslangan yondashuvlar bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi.

Xulosa: Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish – taʼlim-tarbiyaning dolzarb vazifalaridan biridir. Bunda savol-javob, muammoli vaziyatlar, rolli oʻyinlar va ijodiy topshiriqlar katta ahamiyat kasb etadi. Mustaqil fikrlash bola shaxsining rivojida mustahkam poydevor boʻlib, kelgusida uning ijtimoiy hayotda faol boʻlishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. “Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste”. – Moskva, 1991.
2. Piaget J. “Play, Dreams and Imitation in Childhood”. – New York: Norton, 1962.
3. Hasanboyeva O. “Maktabgacha taʼlim pedagogikasi”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Karimova A. “Bola psixologiyasi”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Jalilova A. “Ijodiy tafakkurni rivojlantirishning psixologik asoslari”. – “Psixologiya va pedagogika” jurnali, №2, 2022.